

Det dæmrende morgenlys

Alexander Carnera

Aksel Haaning: *Jung – En stemme fra dybet*. Akademisk forlag. 2017.05.31

I sommeren 1914 få uger før første verdenskrig bryder ud rammes den schweiziske læge og psykiater Carl Gustav Jung af en voldsom psykisk krise. Han frygtede at han var ved at miste selvkontrollen, at en psykose kunne være på vej. I en drøm så han Europas lande oversvømmet af gule bølger, flydende vraggods, kulturværker og tusindvis af døde. Da krigen bryder ud 1. August forstår han at det ikke er ham der lider af en psykisk sygdom men at hans drømme kom fra det kollektives ubevidste undergrund. ”Nu var min opgave klar: Jeg var nødt til at forsøge at forstå, hvad der skete, og i hvor høj grad mine egne oplevelser hang sammen med det, som gjaldt det menneskelige fællesskab.” Det er denne forbindelse mellem ”dette dybe indre ... i forfatterskabet og den ydre sammenhæng til den aktuelle europæiske historie,” han løbende gør sig notater om i sin røde dagbog kaldet *Liber Novus* (’Den røde bog’). Bogen der først udgives i 2009 danner afsæt for den danske idéhistoriker Axel Haanings fremragende bog om Jung. Med udgivelsen af disse ukendte skrifter er man ved at revurdere grundfortællingen om Jung og Freud og det bliver nødvendigt at se hans skrifter i et nyt lys. I stedet for den fejlagtige grundfortælling om Jung som okkult mystiker fremstår Jung her som samtidstænk og kulturkritiker. Psykologi, filosofi og religionshistorie er forbundne kundskabsfelter. Og det bliver i Haanings formidable fremstilling mere end tydeligt at Jung udvikler sig til en mentalitetshistoriker og diagnostiker, men ikke kun, for Europas mentale krise er også den enkeltes. Diagnose og terapeutisk heling virker sideløbende. Haaning fremhæver den amerikanske filosof William James afgørende indflydelse på Jung. Særligt beskrivelsen af psyken som en virken i mennesket og religiøse oplevelser som en konkret erfaring (*experience*). Den aktive dynamik bringer Jung på sporet af en ’almen psykologi’. For Freud har psyken sit center i egoet, for Jung er psyken en forbindelsesfunktion mellem bevidstheden og det ubevidste. ’Underbevidsthedens region’ er for ham et levende sted med historiske spor, billeder og kulturreligiøse figurer, der henviser til de almene træk som rækker udover den enkelte, og som forbinder sig med en bevægelsesdynamik der virker aktivt i bevidstheden, i psyken. Det ubevidste er ikke blot summen af fortrængte elementer. Vi ser nu at dette aldrig har været Jungs projekt. Vi får Jung uden Freud. For Jung var den ubevidste region del af en ’almen psykologi’. Fortidens figurer og myter bevæger og forbinder sig til ”noget udenfor bevidstheden selv, en relation til historien som andet end selvspejling.” ”For Jung er historien i live, nærværende - levende inde i os. At stå i forbindelse med historien er at stå i forbindelse med sig selv, også den del af os selv, vi ikke kender.” Jungs psykologi forbinder kulturkritik med samfundskritik om hvad det vil sige at forstå den samtid vi står midt i.

En stemme fra dybet

Ønsker man at forstå sin samtid skal man ikke se efter dens lys men dens mørke. Mens tidens stemme ernærer sig af lyset må stemmen fra dybet ernære sig af mørket. Enhver bevidsthedsomvæltning gør ondt. Nietzsches Zarathustra har for Jung vist noget af vejen: ”Normalt forbinder vi det at vågne op fra en drøm med at vågne op til virkeligheden, den dagsklare bevidstheds verden; i digtet er det midnat! Som om det natvågne syn bliver en øjenåbner, en opdagelse af den klare dags modpol, et uendeligt dyb, hvor det virkelige og det imaginære falder sammen, og virkeligheden med ét bliver fordoblet.” Denne modning af bevidstheden (individuation) betragter ikke den religiøse eller spirituelle erfaring som erstatning for uopfyldte behov men som noget der melder sig udefra. Fremfor at begrænse kulturens udtryk til den enkeltes personlige erfaringer for terapeutisk behandling er det ifølge Jung muligt at se på

litteraturens, religionens og kulturens udtryk og figurer som et objektivet historisk materiale der også inddrager andre tidsaldrer og andre kulturer. At være i dialog med det ubevidste handler ikke bare om at se tilbage og søge svar i barndommens førsteårsag (Freud) men er en vedvarende og naturlig livsproces. Fortidens videnserfaring (mytologi, religion) baner vejen for en betydningsudvidelse der gør det personlige alment. Terapi bliver en selvbesindelse på ens egen tid. Med øget forståelse om egen krise ser vi den afspejlet i de ydre livsvilkår og omstændigheder. Hvordan ser det mennesker ud indeni der lever i en tid hvor folk som Trump kommer til magten? Måske er der ikke noget?

Kriser og guder

...”vi må have større forståelse for den menneskelige natur, fordi den eneste virkelige trussel, der eksisterer, er mennesket selv. Mennesket er den største fare, og vi er ynkeligt uvidende om det.” (Jung) Goethes *Faust* og Nietzsches *Zarathustra* var ifølge Jung kulturhistoriske udtryk for ”de dybe forandringer i den europæiske mentalitet.” Jungs krisebevidsthed skal ifølge Haaning ses i sammenhæng med religionens autoritetstab i dag erstattet af terapi. Resultatet er en fremmedfølelse overfor både naturen, den vestlige billed- og kulturhistorie og dermed en fremmedhed overfor os selv. Sammenhængen mellem de kulturelt betingede opdragelsesmønstre og menneskets legemlige og mentale grundlag kræver netop ”en ny orientering og en nødvendig selverkendelse.” Vi har længe stirret os blinde på den moderne forestilling om at Gud er død, at traditionens figurer er døde, mens vi undervurderer den instans i det ubevidste, der skaber forestillinger om guder, som er lyslevende. Men guderne dør ikke, de forandrer sig, ændrer skikkelse. I modsætning til de symboler, religionen ophøjer til dogmer indenfor kristendommen, er symbolerne i det ubevidste underlagt en løbende udvikling i samspil med den kulturelle udvikling indenfor kinesiske og hinduistiske traditioner mm., og derfor er det det moderne menneskes opgave at forstå de strukturelle forandringer og lade de nye symboler komme til orde, så det bliver i stand til bevidst at forholde sig til dem. I sine skrifter især efter anden verdenskrig viser Jung at dette faktisk løbende er foregået og kan aflæses i alkymiens tekster og billedverden gennem det meste af den vestlige kulturs historie. Der er sådan Haaning som en anden Sherlock Holmes kapitel for kapitel gennem fundet af glemte tekster i Jungs arbejde og oversete samarbejdspartnere bringer læseren på sporet af disse skjulte men vigtige sammenhænge. Undervejs kom jeg faktisk til at tænke på Deleuze og Guattaris *Tusind plateauer* der også ser sammenhænge mellem de transhumane kulturhistoriske kilder og omorganisering af bevidsthedsdannelse.

Mod til at opdrage

Da Jung via middelalder-teologen Victor White kommer på sporet af alkymiens visdom i det gamle skrift *Aurora consurgens* (Opstigende morgenrøde) opdager han en forbindelse mellem sin tidligere optagethed af Paracelsus naturfilosofi og den kinesiske daoisme: der er to lyskilder i mennesket, solen og natten. Der findes en anden lyskilde i mørket. Og med en anderledes indstilling og gennem gentagne øvelser er det muligt at bane vejen for bevidsthedsmæssig omdannelse. Denne skjulte forbindelse mellem den før-kristne (europæiske) ånd og den kinesiske ser modtagelighed snarere end mestring som et mere sandt billede på mennesket. *Wu wei* (kinesisk) fremhæver ikke-handling og afventende opmærksomhed. I et stærkt kapitel betoner Haaning med Jung hvordan det kulturelle autoritetstab har gjort religion til en privatsag og reduceret psykologi til personlige komplekser. For igen at skabe kontakt til de livsskabende kilder for det kriseramte menneske kræves mod til at opdrage. Når dyret bor i os, når angsten gør det samme, er der pligt til selvopdragelse.

En tanke dæmrer

Alene i løbet af min levetid er ord som ’sjæl’ og ’ånd’ gået frygtelig af mode. Haaning skriver om begge, men i hans dybdehermeneutiske tilgang er der en tendens til at essensgøre sjælen. Haaning behandler Jung som en sjælelig arkæolog, der finder sjældne værdigenstande frem der afdækker skjulte meninger. Alligevel rummer bogen en stærk kritik af vor tids tab af åndelighed. Haaning der tidligere har skrevet

bøger om kristen mystik og esoteriske skrifter viser den særlige forbindelse mellem sprog og ånd, at videnskabeliggørelsen og kommunikationskulturens instrumentalisering af vores sprog trækker luften og ånden ud af sproget. Et åndeløst sprog gør det umuligt for mennesket at ånde, som fiskene i vandet. Åndelighed er for Haaning en resonans af forbundethed med det levende, som vi aner når ordene bliver gennemsigtige og vi ser verden gennem ordene. Det er denne genoplivning af tanken som en kompleks dæmring, som Jung kan lære os, og som er den vi må lære at lytte til, det i os og udenfor, som taler til os, som gør denne bog til en særlig bedrift.